

RECENZII

Gheorghică Geană,
Antropologia culturală. Un profil epistemologic, București, Criterion Publishing, 2005 (246 p.)

Antropologia culturală se află încă, din mai multe motive, într-o situație „emergentă” în România: deși instituționalizată în 1964 la Institutul „Francisc Rainer” și cuprinsă în programa Facultății de Filosofie a Universității din București din 1972, această disciplină nu-și află deocamdată o catedră proprie în țara noastră, după cum lipsește din nomenclatorul specializărilor doctorale autohtone. Sunt motive – de bună seamă, mai importante – care asigură totuși (cu generozitate) popularitatea socioantropologiei printre studenți; devotamentul profesional al unor specialiști români în domeniu este, desigur, un motiv esențial. Activitatea acestora în sistemul universitar românesc au făcut și fac posibilă însușirea – fie ea și „opțională” sau „auxiliară” – disciplinei socioumane amintite (altfel, de mult consacrată la nivel internațional), în fapt, mult mai complexă decât enunțul de „știință a omului”, care-i este asociat în mod familiar.

Profesorul Gheorghică Geană este probabil cel mai autorizat și mai reputat specialist român în antropologia culturală. Dacă o apreciere de acest fel ar pretinde o „probă a timpului”, atunci cei 40 de ani de muncă în domeniu, pe care domnul Geană îi va aniversa anul viitor reprezintă un argument relevant. Noi ținem seama aici în primul rând de „proba practică”, anume de înfăptuirile profesionale ale domnului Geană, recunoscute în țară și peste hotare. Să spunem că, prin „ucenicia” asistată cândva de Vasile V. Caramelia

(elev al lui Dimitrie Gusti), profesorul Geană poartă cu sine filiația Școlii sociologice de la București. Să mai amintim, oare, campaniile de teren ale domnului Geană din mai multe regiuni românești, publicațiile sale în ilustre reviste și volume din țară și din străinătate sau de afilierile la foruri științifice internaționale dintre cele mai prestigioase? În așteptarea unei exegeze asupra creației intelectuale a profesorului Geană, să examinăm, în cele ce urmează, conținutul unei cărți a cărei elaborare a constituit (în 1977) subiectul celei dintâi (după câte știm) teze de doctorat dedicată antropologiei culturale în România.

Lucrarea *Antropologia culturală. Un profil epistemologic* a fost, așadar, accesibilă celor interesați doar sub o formă dactilografiată, vreme de aproape trei decenii. Amânarea publicării este explicată de autor prin „dorința îmbunătățirii” sau a „dezvoltării”, într-o perioadă în care, cum spune el, „am crescut ca om de știință odată cu antropologia culturală românească”, iar, pe de altă parte, „setul de probleme” abordat în carte avea să rămână „nucleul tare și peren” al disciplinei. Cum vom vedea, volumul servește și azi cu mult folos inițierii în antropologie, cu posibilitatea ca hiatus-ul respectiv să fie în mod consistent acoperit în numeroasele lucrări publicate de către profesorul Geană în perioada ulterioară susținerii tezei sale doctorale.

Cartea este scrisă ca o „introducere epistemologică” (nu tematică) în antropologie, cu convingerea critică potrivit căreia „știința pornește de la concept”. Ca atare, autorul identifică „trei condiții constitutive”: *condiția ontologică* (în legătură cu precizarea unui domeniu antropologic propriu), *condiția metodologică* (rezultată din specificitatea cercetării antropologice) și *condiția conceptuală* (cu

scopuri taxonomice, dar și pentru o coerență și completitudine a disciplinei).

„Condiția ontologică” este abordată, în primul rând, cu referire la începuturile științifice ale antropologiei, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Contextul desăvârșirii „marilor descoperiri antropo-geografice” îngăduie disciplinei depășirea unei problematice inspirată de ideile de „natură umană” (conform cu Adolf Bastian) și de „progres” (acesta fiind reflectat în modelul evoluționist tristadial, profesat de Lewis H. Morgan și James G. Frazer). Dacă, începând cu Franz Boas, antropologia se orientează „pe calea inductiv-empirică”, într-o viziune istoricistă, iar apoi (tot în universul american al disciplinei) și printr-un demers psihologist, Școala britanică (prin Bronislaw Malinowski și A.R. Radcliffe-Brown) va imprima acesteia o la fel de important-constitutivă dimensiune socială. Autorul se referă în continuare la „locurile supralicite” în practica empirică și teoretică a antropologiei, și anume „fenomenul primitiv” și „comunitatea mică”. Atunci când studiul societăților aliterate dezvăluie interesul antropologilor pentru „explicații genezice” (printr-o asociere relativă a populațiilor „arhaice” contemporane cu cele preistorice), micile comunități răspund nevoii științifice a unei „percepții sinoptice” sau „holistice” a comportamentului uman. Profesorul Geană vorbește în acest context de „unitățile existențial-umane”, prin care antropologia își concretizează „ipostazele realității umane”, respectiv *individul, familia, comunitatea, națiunea, antroposfera* (ultima, „integrând obiectul de studiu” al disciplinei, îi afirmă acesteia „conștiința oicumenică”).

În ceea ce privește „condiția metodologică” a disciplinei, profesorul Geană oferă mai întâi o critică a antropologiei filosofice (pe care o vede mai curând

drept o „filosofie antropologică”). Antropologia culturală se definește ca „discurs empiric-întemeiat [nu ca „discurs intuitiv-speculativ”, propriu antropologiei filosofice] despre om și cultură”. Cea dintâi metodă a unei atare legitimări empirice este *observarea participativă*, prin care antropologia – ca „autocunoaștere” umană – răspunde cerinței de „transcendere a lumii «obiectului» de cunoaștere” (acesta „împărțind aceeași condiție existențială” cu cercetătorul, ca „subiect” de cunoaștere). Devenită (odată cu B. Malinowski, 1922) un „ingredient obligatoriu” al metodologiei etnografice a antropologiei, observarea participativă include învățarea limbii vernaculare și adoptarea modului de viață local, în completare cu folosirea interviurilor nestructurate și a informatorilor-cheie (citarea unor asemenea „surse” îi apare profesorului Geană la fel de firească precum aceea a citării unui savant). *Metoda comparativă* ajută antropologia în formularea de enunțuri generale și în definirea unui „fapt antropologic” (de exemplu „universalitatea familiei”). În pofida unor premise greșite (de ordin evoluționist, prin echivalarea societăților arhaice actuale cu cele preistorice și cultivarea modelului tristadial de „evoluție” socioculturală; la acestea se adaugă și problematica difuzionistă), comparativismul antropologic va fi reabilitat prin opera lui A.R. Radcliffe-Brown (1952) drept „metodă a antropologiei sociale”, diferită de metoda istorică (aceasta fiind prescrisă etnologiei). Ulterior, metoda comparativă primește o dezvoltare statistică deosebită în antropologie, în ceea ce privește stabilirea universalității unor elemente culturale sau a covarianței unor fenomene de același ordin. O seamă de factori de „control al calității datelor comparate” (*cf.* Raoul Naroll, 1973), includ participarea etnografică, învățarea limbii și descrierea precisă a trăsăturilor culturale

(toate acestea fiind, de fapt, convergente cu observarea participativă).

În planul „condiției conceptuale”, autorul pune în lumină trei noțiuni majore ale disciplinei, constitutive demersului teoretic al acesteia, și anume: *cultura*, *personalitatea* și *structura socială*. Potrivit profesorului Geană, antropologii (începând cu Edward B. Tylor, 1971) au dat termenului de *cultură* un înțeles „generos și profund”, în legătură cu „patru trăsături esențiale”, și anume: caracterul normativ, învățat, progresiv și cel simbolic. „Nici o altă disciplină”, notează autorul, „nu a arătat atâta grijă față de conceptul său central ca antropologia față de cultură”. S-a putut elabora astfel un „concept sinoptic despre cultură” (în acord cu viziunea holistică a disciplinei), relevant pentru „categoriile universale” (sau „matricea universală”) ale culturii, precum și pentru „arborescența antropologiei” în subdiscipline sau arii de specializare ca antropologia economică, antropologia politică, antropologia religioasă etc. Deși adoptat în opoziție cu interpretarea „superorganicistă” a culturii promovată de A.L. Kroeber, conceptul de *personalitate* (rezultat în primul rând din uzul unei terminologii psihologice în textele etnografice) se dovedește „cosubstanțial” cu cel de „cultură” (într-o formulare pe care Anthony C. Wallace o adaptează, în 1961, la definiția dată culturii de Tylor). Ca atare, „personalitatea” este abordată în antropologie într-un mod „integrativ” (ca „structură a personalității de bază”, cf. Abram Kardiner, 1939), statistic (în termeni de „personalitate modală”, cf. Cora du Bois, 1945), dar și într-o perspectivă etnică (cu privire la „caracterul național”) și chiar oicumenică (la nivelul „naturii umane”). *Structura socială* (ca „tablou al pozițiilor și rolurilor sociale”) relevă deopotrivă „ordinea internă a unei culturi” și

„ciorchinele de roluri” prin care personalitatea „înveșmântează individul”. În fapt, spune profesorul Geană, este vorba de un „sincretism semantic între «cultură» și «societate»”, reflectat și în „dualismul «socializare – enculturare»”, într-o relație de tipul „formă-conținut”. Conceptul de „rol” evidențiază aici caracterul de „continuum psihosociocultural al universului uman”, în planul identității individului (și deci al personalității acestuia) în cel al normelor de comportament (ce compun cultura) și în cel pozițiilor și relațiilor sociale (specifice societății și structurii sociale).

Din tripla perspectivă a condiției ontologice, metodologice și conceptuale a disciplinei, profesorul Geană este îndreptățit să definească antropologia culturală ca „studiu participativ și comparativ al interrelației structură socială-cultură-personalitate, la scara variabilă a unităților existențial-umane în care omul se întruchipează concret”.

Lucrarea profesorului Geană este importantă și pentru evaluarea „experienței antropologice românești”, îndeobște la nivelul afirmării paradigmei socioculturale a disciplinei (de sorginte anglo-americană) într-un context bioantropologic (acesta fiind o dominantă a antropologiei continental-europene până în a doua jumătate a secolului XX). Nașterea antropologiei culturale în România este, de asemenea, pusă în relație cu tradiția importantă de cercetare etno-folcloristică și sociologică din țara noastră. Numele și activitatea lui Vasile V. Caramela sunt aici evocate în ceea ce privește instituționalizarea disciplinei la Centrul Rainer (1964) și cu problematica rural-urbană a antropologiei românești (abordată de o manieră „integralist-dinamică”, în contextul „ecologic, idiosincronic și sociocultural” al județului Argeș). Cele două „stații-pilot” de

la Berevoiești și Câmpulung-Muscel intră într-o rezonanță nativă cu metodologia etnografică a antropologiei culturale, așa cum studiul orientărilor de valoare din România, în raport cu datele adunate de Eugene P. Banks (pentru Iugoslavia) și Zdenek Salzamann (pentru Cehoslovacia), se situează într-o perspectivă comparativă la fel de relevantă pentru practica internațională a disciplinei.

Cartea profesorului Geană se încheie cu o seamă de „reflecții sinoptice” legate de nevoia unor concepte adecvate într-un demers cu adevărat științific (realizat atunci ca un „limbaj bine făcut”) și cu „eficiența prin cumulare a celor trei condiții – ontologică, metodologică și conceptuală”, în înțelegerea și asumarea profesională a antropologiei culturale. Pe un asemenea temei, arată autorul, disciplina de față își poate descoperi o „conștiință de sine” urmându-și „existența și căutările ca *anthropologia perennis*”.

Mai mult decât o simplă „introducere” în câmpul semantic și în aparatul critic al unei științe, lucrarea de față este o aprofundare a patternului disciplinar propriu antropologiei culturale. Am putea spune că este vorba, în acest caz, de o distincție similară celei dintre morfologia și sintaxa unei abordări teoretice date, în sensul că „profilul epistemologic” al antropologiei vorbește, în primul rând, de „conținutul” științei și de modul de organizare al acestui conținut și abia apoi de „forma” și inventarul tematic al disciplinei în discuție. Dar maniera *sintactică* în care este scrisă cartea profesorului Geană apare nu ca o transpunere strict „didactică” și expositivă, ci, adeseori, într-o notă narativă, evocatoare, proprie unei științe umaniste. Ajunge să amintim aici citatele din Mihai Eminescu, Lucian Blaga și Mihail Sadoveanu, care dau o savoare și un „tâlc” aparte, românesc, unei discipline de

concepție și viziune internațională. Și din acest motiv, subscriem la ideea unei reeditări a cărții, prin care profesorul Geană să reia și să adapteze acele contribuții ale Domniei sale despre practica de ordin nativist a antropologiei culturale românești.

Marin Constantin

Dumitru Sandu, *Dezvoltare comunitară*, Iași, Editura Polirom, 2005 (229 p.)

Globalizarea a atras după sine „globalizarea” discursului despre dezvoltare. Lumea nouă este discutată și „disputată” în termeni de reducere a sărăciei și promovare a dezvoltării durabile. Organizațiile internaționale au problematizat și extins discursul despre dezvoltare comunitară. Sistematic sunt elaborate teorii despre „cum să ne dezvoltăm mai bine”. Toate proiectele Băncii Mondiale respectă principalele criterii ale cadrului comprehensiv de dezvoltare (*Comprehensive development framework*). Cartea profesorului Dumitru Sandu, pe de o parte o carte despre dezvoltare, încadrează dezvoltarea comunitară din România în procesul de globalizare, iar pe de altă parte arată că aceste „preocupări noi” – s-ar spune – se regăsesc în preocupările Școlii sociologice a lui Gusti. *Dezvoltare comunitară* este binevenită în peisajul românesc de specialitate și poartă incontestabila marcă Dumitru Sandu: expunere succintă de idei, recursul la sintagme mnemotehnice (DEVCOM – dezvoltare comunitară, ANDEO – model de orientare DEVOM bazat pe ANtreprenoriat, DEefinire a situației și informații despre Oportunități, pentru a furniza doar două exemple), analiza bazelor de date recente, de dimensiuni mari cu subșantioane reprezentative la nivelul provinciilor istorice, bibliografie actuală,